

Kemal Tahir'in Devlet Ana Romanından Hareketle Göre Edatının Söz Dizimindeki Kullanılışı Ve Anlam Özellikleri

Mustafa TOKER*
Muhsin UYGUN**

ÖZ

Edatlar (çekim edatları), Türkçenin ilk yazılı kaynaklarından beri cümle kuruluşuna katılan, kelimeler arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli kelimelerdir. Yazıda edat terimi dar anlamıyla, çekim edatı (ilgeç) karşılığında kullanılmıştır. Edatlar (çekim edatları), cümle içinde "edat grupları"ni oluşturmakta ve cümlede zarf, sıfat ve isim görevi üstlenirler. Anlamsal olarak bakıldığında bu kelime türünün (çekim edatının) cümleye sebep, miktar, durum vb. anlamlar kattığı görülür. Bu çalışmada, Kemal Tahir'in Devlet Ana adlı romanından hareketle, *göre* edatının kullanımı ve cümle içindeki anlam özellikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edat, Göre edatı, Söz Dizimi, Kemal Tahir, Devlet Ana

The Semantic And Syntactic Features Of The Particle Called; "Göre" With Reference To The Novel Of Kemal Tahir: "Devlet Ana"

ABSTRACT

Prepositions, are the words that in change which participate the construction of the sentences since the first written sources. In the article, preposition is used in the narrow sense. Prepositions in a sentence create a group of prepositions and they take on a task of adverb, adjective and noun in a sentence. Considering semantically, this kind of word gives meaning of reason, quantity, and situation to the sentence. In this study the use of "according to" preposition and its features in the sentence will be put forward with the help of Kemal Tahir's novel called "Devlet Ana".

Keywords: Preposition, "göre" Preposition, Syntax, Kemal Tahir, Devlet Ana

Giriş

Yalnız başlarına anlamları olmayan, birlikte kullanıldıkları isimlerin ve isimleşmiş şekillerin anlamlarına katkıda bulunan kelimelere *edat* denilmektedir. Edatlar (çekim edatları), tek bir kelimeye bağlı olabildikleri gibi bir kelime grubuna da bağlı olabilmektedir (Özkan-Toker-Asçı, 2016: 96). Tek başlarına bir anlam taşımadıkları için isim ve fiillerden ayrılırlar. Zeynep Korkmaz edatı tanımlarken, bu türden kelimelerin tek başlarına anlam taşımadıklarını, isimlerden ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek anlam bakımından bunlara sıkı sıkıya bağlı olduklarını, gramer bakımından ise bağlı oldukları kelimelerle cümledeki diğer kelimeleri arasında anlam ilişkileri kuran görevli kelimeler olduklarını ifade etmektedir (Korkmaz, 2007: 1052). Edatların kurduğu anlam ilişkileri geçicidir. Bu anlam ilişkileri "bulunma, benzerlik, başkalık, miktar, sebep, sınır, sonuç, vasıta, yön gösterme, zaman vb." şeklinde sıralanabilir (Korkmaz, 2007: 1052; Karaağaç, 2012: 433).

Edatlar, dil bilgisi kitaplarında iki farklı bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Kimi bilim adamları geniş anlamıyla, yani edatları isim ve fiiller dışındaki kelimeler olarak değerlendirirken (Ergin, 2000: 348; Hacıeminoğlu, 1992: VIII; Karaağaç, 2012: 433), kimileri ise dar anlamıyla, yani edat (ilgeç), bağlaç ve ünlemleri ayırarak inceleme yolunu tutmuşlardır. Bugün genellikle ikinci türden değerlendirmelerin tercih edildiği ve bu üç kategorinin ayrı ayrı başlıklar altında incelendiği görülmektedir (Korkmaz 2007, Banguoğlu 2007, Hengirmen 2005, Bozkurt 1995, Demir 2004). Bu çalışmada da edat terimi dar anlamıyla, çekim edatı (ilgeç) karşılığında kullanılacaktır.

* Doç., Dr., Selçuk Üniversitesi, , mustafatoker@gmail.com

** Okt. Necmettin Erbakan Üniversitesi, muygun@konya.edu.tr

Makalenin Gönderim Tarihi: 09.09.2016; Makalenin Kabul Tarihi: 02.10.2016

Bu çalışmanın konusu olan *göre* edatı köken olarak Türkçe bir edattır. Bu edat *gör-* fiiline *-e* zarf-fiil ekinin getirilmesiyle oluşmuştur. *-e* zarf-fiil eki kalıplaşarak işlevini tamamen yitirmiştir.

Göre edatının edatlar içindeki yeri hakkında araştırmacılar şu bilgileri vermektedir:

Zeynep Korkmaz, *göre* edatını iki kısımda değerlendirmiştir. İlk olarak aldıkları hâl ekleri açısından değerlendirerek *yönelme durumu isteyen edatlar* içerisinde ele almış, (Korkmaz, 2007: 1063) ikinci olarak ise görevlerini göz önünde bulundurarak "*uygunluk, denklik*" ve "*nispet*" ilişkisi kurulan edatlar içerisinde incelemiştir. (Korkmaz, 2007: 1074)

Muharrem Ergin *göre* edatını *son çekim edatları* başlığı altında ele almış ve bu edatı *datif hâli ile birleşen edatlar* içerisinde değerlendirmiştir (Ergin, 2000: 369). Ergin, son çekim edatlarını fonksiyonlarına göre de değerlendirmiş, bu değerlendirmede *göre* edatını *diğer hâl edatları* başlığı altında vererek *göre* edatının *noktainazar (görüş, görüş açısı)* ve *karşılaştırma* belirttiğini ifade etmiştir (Ergin, 2000: 371).

Necmettin Hacıeminoğlu ise bu edatı *çekim edatları* içerisinde ele alarak, edatın Batı Türkçesinde yaygın kullanılan, zarf-fiil kaynaklı bir çekim edatı olduğunu ve isimlerle zamirlerin verme hâli ile bir araya geldiğini belirtmiştir (Hacıeminoğlu, 1992: 43).

Tahir Nejat Gencan, *göre* edatını *ilgeçlerle öbeleşmeler* başlığı altında, *durum takalı sözcüklerle öbeleşen ilgeçler* içerisinde ele almıştır (Gencan, 2007: 500).

Tahsin Banguoğlu *göre* edatını, *takalarda istem* başlığı altında, *kime hâli isteyen takalar* içerisinde değerlendirirken (Banguoğlu, 2007: 386-387), M. Kaya Bilgegil, *görenin* yalnız ilgi değil uygunluğu da ifade ettiğini söyleyerek edatı *ilgi edatları* başlığı altında incelemiştir (Bilgegil, 1982: 225-226).

Mehmet Hengirmen, bu edat hakkında, "Bu ilgeç görecelik ve karşılaştırma anlamı verir. Göre ilgeci yönelme eki almış sözcüklerle kullanılır." ifadelerini kullanmıştır (Hengirmen, 2005: 170).

Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, ortaklaşa hazırladıkları çalışmada *göre* edatının yönelme hâli eki almış kelimelerle kullanıldığını ve eklendikleri kelimeye karşılaştırma, görelilik, görecelik anlamları verdiğini belirtmişlerdir (Atabay-Kutluk-Özel, 1976: 139). Fuat Bozkurt edatın karşılaştırma, görelilik ve görecelik ifade ettiğini belirtmiştir (Bozkurt, 1995: 134). Bozkurt, Atabay vd. edat terimini dar anlamda kullanmışlardır.

Günay Karaağaç edatı, *çekim edatları* başlığı altında, *karşılaştırma, nitelik ve nicelik bildiren edatlar* içerisinde ele almıştır (Karaağaç, 2012: 434). Tufan Demir ise *görelilik ilgeçleri* başlığı altında (Demir, 2004: 496) ele aldığı *göre* edatının yönelme hâli eki almış kelimelerle kullanılarak kelimeler arasında karşılaştırma ve görelilik ilgisi kurduğunu söylemiştir (Demir, 2004: 506).

Edatlar (çekim edatları), cümlede edat grubu oluştururlar. Edat grupları ise söz dizimi içinde ifade ettikleri anlama göre sıfat, zarf ve isim görevi üstlenirler ve kullanılan edatın türüne göre *zaman, yön, durum, benzetme, sebep, miktar, şart* vs. bildirir (Karahan, 2013: 64; Özkan-Toker-Asçı, 2016: 97).

Çalışmanın Kapsamı

Çalışma, Kemal Tahir'in *Devlet Ana* adlı romanında *göre* edatıyla oluşturulmuş edat grupları bulunan cümleleri kapsamaktadır. Çalışmada, önce bu edatın kullanıldığı cümleler tespit edilmiş, ardından *göre* edatı, cümlelere kattığı anlamlarına ve görevlerine göre incelenmiştir. *Göre* edatının oluşturduğu edat grubunun incelenen eserde zarf, sıfat ve isim olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. İsim görevinde kullanılanlar cümlelerin yüklemi olarak isim cümleleri oluşturmuşlardır. *Göre* edatını almış unsurun zarf olarak görev yaptığı durumlarda farklı sorulara cevap verdiği görülmüştür.

Yapılan incelemeler neticesinde *göre* edatıyla oluşturulan edat grubu, kelime türü olarak şu şekilde sınıflandırılabilir:

1) İsim: Bu kelime türünde kullanıldığında cümlede yüklem vazifesi görmekte ve cümleye uygunluk anlamı katmaktadır.

Buğdayı, arpası ona göreymiş! (s. 33)

Buğdayı, arpası ona göreymiş. Burada **ona göreymiş** yapısı cümleye uygunluk anlamı katmaktadır. İşlevsel olarak bakıldığında bu yapı cümlelerin yüklemi durumundadır.

Erkekten yana yazmış, dedimse, beyler için... Hiç umutlanma, gözlerini oyarım. Beylere de yolu yordamıylandır. Soluğu çıkmaz, beli tutmaz beylere göre değil, er gibi er beylere... (s. 226)

Bu cümledeki **beli tutmaz beylere göre** yapısı cümleye sebep-sonuç anlamı katmıştır. Bu yapı, **beli tutmaz beylere uygun** şekline çevrildiğinde cümlede anlamsal bir bozulma meydana gelmemektedir. Kelime grubu, *değil* edatı ile birlikte cümlelerin yüklemi durumundadır.

Hay anan öle Keloğlan!.. Şunu tut kayruğundan, sürü! "Öldürene sürütürler" denilmiştir ya, Söğüt adamına ve de Söğüt'ün mollasına göre değildir! Allah Allah, kız bakracına sarılmak nasıl bir töresizlik! Cavlaklık böyle mi sizin oralarda, tiib yüzünüze!.. (s. 134)

Bu cümledeki **Söğüt adamına ve de Söğüt'ün mollasına göre** yapısında bir uygunluk anlamı mevcuttur. Bu yapı yerine **Söğüt'ün adamına ve de Söğüt'ün mollasına uygun** ifadesi kullanılıncaya cümlede anlamsal bir bozulma olmamaktadır. Kelime grubu, cümlede *değil* edatıyla birlikte yüklem durumundadır.

Aşçı ana sözünü sakınmaz Türkmen karlıdandı. Balkız'ı, şuncacıktan kucağında büyütmüş, kazasına belasına bunca yıl kanat germiştii. Bu dünyada sevdiği, kızdığı her şey, Balkız'a göreydi. (s. 180)

Balkız'a göreydi yapısı cümleye uygunluk anlamı katmaktadır. Derin anlamı düşünüldüğünde göre edatı yerine "için" edatının kullanılabileceği de görülmektedir. Zira Aşçı ananın bu dünyadaki sevdiği veya kızdığı her şey, Balkız sevdiği veya kızdığı içindir. Balkız'ın sevmesi veya kızması, aşçı ananın duygularını belirlemektedir. Yani Aşçı ananın duyguları, Balkız'ın sevmesi ya da kızması sebebine bağlanmaktadır. İşlevsel olarak değerlendirildiğinde bu yapının cümlede yüklem görevini üstlendiği görülmektedir.

-Diyeyim de, "Türkmen Cönkü"dür diye yüzüne bakmasın değil mi, hiç kimse! Mesnevi yazmaktayız uyuma Kaplan, Hamzanâme değildir bu... Beylere sultanlara sunulacak! Her malın kılıfı kendine ve de alıcısına göredir. (s. 217)

Bu cümlede **kendine ve de alıcısına göre** yapısı cümleye **kendi ve de alıcısının durumuna uygun** anlamı katmaktadır. İşlevsel olarak bakıldığında kelime grubunun cümlelerin yüklemi olduğu ve uygunluk ifade ettiği görülmektedir.

2) Sıfat: Aşağıdaki örnekte isimden önce gelerek onu nitelemiş ve eklendiği kelimeye kıyas/mukayese/karşılaştırma anlamı katmıştır.

Osman Bey, orta boyluydu ama, geniş omuzlu, kalın pazılydı. Kollarının bacaklarının, gövdesine göre uzunluğu, doğuştan iyi savaşı, iyi binici olduğunu gösteriyor; çatık kaşları, kemerli burnu, köşeli çenesi, tuttuğunu koparma gücünü, biçimli ağzının ucundaki yumuşak gülümseme, gerektiği zaman insanların suçlarını bağışlama yeteneğini meydana koyuyordu. (s. 126)

Bu cümlede **gövdesine göre** yapısı eklendiği kelimeye kıyas/mukayese anlamı katmaktadır. Bu yapıyı **gövdesine kıyasla** şekline çevirdiğimizde anlam bozulmamaktadır. Edatın oluşturduğu grup *uzunluk* kelimesinin sıfatı durumundadır.

3) Zarf: Bu kelime türünde kullanıldığında ise cümlelerin zarfı olmaktadır.

Yapılan incelemeye göre yüklem olarak kullanılmadığı durumlarda *göre* edatının oluşturduğu grup cümlelerin zarfı olmaktadır. Örnekleri aşağıdaki tasnifte verildiği için bu cümlelerin burada tekrarına lüzum görülmemiştir.

Göre edatlı edat grubu, anlamlarına göre ise aşağıdaki şekillerde sınıflandırılabilir: a) Neye göre sorusuna cevap verenler b) Niçin sorusuna cevap verenler c) Nasıl sorusuna cevap verenler ç) Ne zaman sorusuna cevap verenler d) Kime göre sorusuna cevap verenler e) Kim için sorusuna cevap verenler.

a) "Neye göre" sorusuna cevap verenler

1) -Geçim... Bu sıralar daraldı biraz şövalyem... Günden güne biraz çetinleşti.

-Neden? Çok verimliymiş duyduğuma göre Bitinya ucu... Kesmekle bitmez ormanları varmış buraların... Otlaklarını atlar sökemezmiş... Bağlar, bahçeler... İpek yaparmış ki şu kadar denk... (s. 33)

Bu cümlede **duyduğuma göre** yapısı cümleye **duyduğum kadarıyla** anlamı katmaktadır. Bu yapı yerine **duyduğum kadarıyla** yapısını kullanmak cümlelerin anlamını bozmamaktadır. Burada cümlelerin yüklemine "neye göre" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *uygunluk* veya *görelilik*, *görecelik* ifade etmektedir.

2) Anadolu'da âdemoğlunu hırsa getirecek kadar birikmiş mal yoktur... Bunu bilir millet! Biriktireceği de yoktur. Bunu da Moğol bilmekte ki, dedicine göre bırakıp gitmekte... (s. 216)

Bu cümlede **dediğine göre** yapısı cümleye **dediği kadarıyla** anlamı katmaktadır. Burada cümlelerin yüklemine "**neye göre**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *uygunluk* veya *görelilik*, *görecelik* ifade etmektedir.

3) **Dediğine göre**, derbentleri, geçitleri, amansız belleri ve de su başlarını birtakım gözünü kara zorbalara tutup "Ya devlet başa, ya kuzgun leşe" diyen kapısız bacasız kalmış levent tayfasını çevresine toplayıp geleni gidene soymakta, çobanlar bile sopalarına birer çaput bayrak çekip reyayı ünleyip "Bölüktür" demesiyle, köylü düzen tutmaktan çıkıp koşan koşana olup doğruluk ve de çalışma çabalama çizgisinde adam kalmayıp haramiliğe soyunup böylece bir köyden öbürüne, bir mahalleden ötekine gidip gelmek kesilip tarla taban, bahçe bostan yüzüstü kalmakta imiş... (s. 495-496)

Bu cümlede **dediğine göre** cümleye **dediği kadarıyla/dediğince** anlamını katmaktadır. Burada cümlelerin yüklemine "**neye göre**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *uygunluk* veya *görelilik*, *görecelik* ifade etmektedir.

4) "Halkta paranın görüntüsü unutulup mal adına hiçbir kıvrıntı kalmamıştır, insan, göreceği dökülüp cavlağa dönüp birbirine düşüp vuruşup kaçıp kovalaşp yetişen yetiştiğini basıp bozup kesip biçip âdemi yemek derecesine gelmiştir," buyurdu Konya'daki şeyh kardaşımız! **dediğine göre** şeyhim, Sultan kaç para, İlhan'ın fermanını dinleyen kalmamış... (s. 496)

Bu cümlede **dediğine göre** yapısı cümleye **dediği kadarıyla/dediğince** anlamı katmaktadır. Burada cümlelerin yüklemine "**neye göre**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *uygunluk* veya *görelilik*, *görecelik* ifade etmektedir.

5) **Kitabın yazdığına göre**, cariye kısmının efendisine karşı savunacak ırzı olmaz, aralarındaki birleşme, nikâhsızca bile günah sayılmazdı. (s. 352-353)

6) "Batığı yirtti geldi, bizî buldu" dedin. Oysa böyle bir at, **kitabın yazdığına göre**, yalancı taşımaz. (s. 420)

Bu iki cümledeki *göre* içeren yapılar yerine **kitaptaki yazılanlar gereğince** ifadesi konulduğunda anlamsal bozulma olmamaktadır. Burada cümlelerin yüklemine "**neye göre**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Dolayısıyla bu yapılar cümlede zarf işlevindedir. Bu yapı cümlede *uygunluk* veya *görelilik*, *görecelik* ifade etmektedir.

b) "Kime göre" sorusuna cevap verenler

Uranha'ya göre batağa girilmezse akşam kavuşmadan Dargın Pınar'ı tutmak mümkündür. (s. 84)

Bu cümlede **Uranha'ya göre** ifadesi yerine **Uranha'nın düşüncesi gereğince** ifadesi kullanıldığında cümlede anlamsal bir bozulma olmamaktadır. Cümlelerin yüklemine "**kime göre**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *uygunluk* veya *görelilik*, *görecelik* ifade etmektedir.

c) "Kim için" sorusuna cevap verenler

1) –**Babama göre** de *uygunu bu ama üç yıl öncenin dünürüdür bu Ali Şar Bey!* (s. 252)

Bu cümlede *göre* ihtiva eden yapıyı **Babam için** şekline çevirdiğimizde anlamsal bozulma olmadığı görülmektedir. Burada "**kim için**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı kelime grubunun zarfî durumundadır. Bu yapı cümlede *uygunluk* veya *görelilik*, *görecelik* ifade etmektedir.

2) **Eskişehir esnafına göre** Alişar Bey yüzde yüz cennetlikti ama, "Bu kadar uçkuruna gevşek olmasa..." (s. 274)

Yukarıdaki cümlede edat grubu **Eskişehir esnafı için** şeklinde kullanıldığında cümlede anlam açısından bir bozulma oluşmamaktadır. Cümlelerin yüklemine "**kim için**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *uygunluk* veya *görelilik*, *görecelik* ifade etmektedir.

ç) "Niçin" sorusuna cevap verenler

1) **Parahlarımız İstanbul'da işletir paralarını...** İstanbul deniz yoludur ki, **ardımızın karayolu kesildiğine göre** umut oradadır. (s. 190)

Bu cümlede **kesildiğine göre** yapısında bir *sebep-sonuç* anlamı vardır. Bu cümlede *göre* yerine Türkçede sebep-sonuç anlamı için yaygın kullanılan *için* edatı tercih edildiğinde cümlelerin anlamında herhangi bir bozulma meydana gelmemekte, cümlelerin yüklemine "**niçin**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir.

2) -Heyvaaaah! Hızır düşü görüp ve de sadaka vermeyip... Şimdilere kalmadan ağzın yumulacaktı, gövden balat düğümüne dönecekti ya, neden gecikti?

-Etme Hophop! Yarına kalsa?

-Eh... **Çarpılmadığına göre** kalabilir. Çarpılardın, gör neler olurdu hey akalsız, bak ki neler olurdu? Kefeni yırttın sefil Pervâne, belayı ucuz savuşturdun, bu kez nedense! (s. 292)

Bu cümlede **çarpılmadığına göre** yapısı, kalmak fiilinin sebebinin bildirmektir. Kalmak fiilini gerçekleştiren kişi neden kalabilmektedir? Bir sonuç lazımdır. Bu cümle **Eh... Çarpılmadığından dolayı/çarpılmadığı için kalabilir** şekline çevrildiğinde cümledeki *sebep-sonuç* anlamı daha belirgin hâle gelmekte, cümlelerin yüklemine "**niçin**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir.

3) Oğlu Orhan'ı, şeyhle yalnız konuşmak istediğinden getirmemişti. Tekkedeki kadınlar **Bitinya ucunun işleriyle ilgilenmeyeceklerine göre**, şeyhleri karşısında, damatlığı geri çevrilen Türkmen'in neler konuşacağını merak etmiş olmalıydılar. (s. 183)

Bu cümlede **Bitinya ucunun işleriyle ilgilenmeyeceklerine göre** yapısı cümleye *sebep-sonuç* anlamı katmaktadır. Bu yapıyı **Bitinya ucunun işleri ilgilerini çekici bir iş olmadığı için** şekline getirdiğimizde anlamsal bir bozulma oluşmamaktadır. Yani tekkede bulunan kadınların orada bulunmalarının sebebi, Bitinya ucunun işleri değil damatlığı kabul edilmeyen Türkmen'in neler konuşacağıdır. Bu sebeple cümlelerin yüklemine "**niçin**" sorusunun sorulabilmesi mümkün olmaktadır.

4) Sancakbeyi kanun dışına çıkıyorsa, konaktaki kadınların durumu teblikedeydi sayılırdı. İnönü Ahileri, **voyvodalarını arkalayacaklarına göre**, bu otuz kişilik derme çatma kuvvet, zorla bir şey yapamazdı ama ateşli oklarla konağı tutuşturup çoluğu çocuğu dışarı çıkarmaya zorlayarak savunucuların istedikleri gibi dövüşmelerini güçleştirir, arada, kapıp kaçardığı kadınlara kötülük edebilirdi. (s. 374)

Bu cümlede **voyvodalarını arkalayacaklarına göre** yapısı cümleye *sebep-sonuç* anlamı katmaktadır. Bu yapıyı **voyvodalarını arkalayacakları için** şekline getirdiğimizde cümlede bir anlam bozulması olmamaktadır. Burada cümlelerin yüklemine "**niçin**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir.

5) **Çadırdan başka bir şey alamadıklarına göre**, çadırdan sürüp gütmeleri gerekti. (s. 113)

Bu cümlede bir *sebep-sonuç* anlamı mevcuttur. Cümledeki **çadırdan başka bir şey alamadıklarına göre** ifadesi, **çadırdan başka bir şey alamadıkları için** şekline dönüştürülünce anlamda herhangi bir bozulma olmamakta, cümlelerin yüklemine "**niçin**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir.

6) Esir kardaş görmüş beriflerin fundaya girdiğini, söyleyince Dursun Halife sürecekte oldu. Koyuvermedi esir kardaş... "Yardım gelsin, bekleyin" dedi, "**Batağa giremediklerine göre kaçamazlar**" dedi, "Siz dülediğiniz gibi atamazsınız, onlar atar, bir sakatlık olur" dedi. (s. 332)

Bu cümlede **batağa giremediklerine göre** yapısı cümleye *sebep-sonuç* anlamı katmaktadır. Bu yapı **batağa giremedikleri için** şekline çevrilince anlam bozulmamaktadır. Burada cümlelerin yüklemine "**niçin**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir.

7) **Türkmen yasasına göre** yaş, yeri küçük olanın attan inip selam vermesi, büyüğün de inip selam alması gerekti. (s. 174)

Bu cümledeki *göre* edatının ihtiva eden yapıyı **Türkmen yasası öyle emrettiği için/gerektirdiği için** şekline çevirdiğimizde anlamsal bir bozulma meydana gelmemektedir. Burada cümlelerin yüklemine "**niçin**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *sebep-sonuç* ifade etmektedir.

8) Aydınlı Levent Yüzbaşısı Ali Bey, çobana pusudakilerin sayısını sormuş, berif **Boğaz'ın en dar yerindeki dirseği tuttuklarına göre** yüz elliden fazla olamayacaklarını söylemişti. (s. 453)

Bu cümlede **Boğaz'ın en dar yerindeki dirseği tuttuklarına göre** ifadesi yerine **Boğaz'ın en dar yerindeki dirseği tuttukları için/tutmaları sebebiyle** ifadesi kullanıldığında anlam bozulmaz, cümlede kelime grubuna "**niçin/ne sebeple**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilir. Bu yapı cümlede *sebep-sonuç* ifade etmektedir.

d) "Nasıl" sorusuna cevap verenler

1) Yol, burada alçacak tepelerin arasından kıvrıla büküle gittiği için göz yayılımı hemen hiç yoktu. Davul sesleri de **kıvrıntılara göre** bir sertleşip bir hafifliyordu. (s. 328)

Bu cümlede **kıvrıntılara göre** yapısı cümleye **kıvrıntılarının şekline, kıvrıntılarının yapısınca** anlamı katmaktadır. Burada cümlelerin yüklemine "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

2) *Geldiğinin haftasında, Alişar Bey'in rüşvet düşmanlığını, bu yüzden gırtlığına kadar borca gömülmüş olduğunu öğrenince fırsatı kollayıp bir gün tenhada tuttu, ülkenin başına gelenlerden yandı yakıldı, şeriatın emirlerine göre, beylerin sorumluluklarından, halk üstündeki baklarından açtı.* (s. 283)

Bu cümlede **şeriatın emirlerine göre** yapısı cümleye **şeriatın emirleri gereğince** anlamını katmaktadır. Burada cümlelerin yüklemine "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

3) *Senin çifit, "Yok öyle şey" dediyse de, berif kulak asmamış, "Sizdeki düzene göre, çarşı esnafımız fermanlı memur sayılır" diye gülmüş.* (s. 246)

Bu cümlede **sizdeki düzene göre** yapısı cümleye **sizdeki düzen gereğince** anlamını katmaktadır. Burada cümlelerin yüklemine "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

4) *ORTAK, devletler üstü yasalarla yürütülüyor, bu yasalara göre, anlaşmalar bağlanıp savaşlar açılıyordu.* (s.162)

Bu cümlede **bu yasalara göre** yapısı cümleye **bu yasalar gereğince** anlamını katmaktadır. Burada cümlelerin yüklemine "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

5) *Ne Orhan Bey, ne Şeyh Edebâli, suçluları, şeriat yasalarına göre, sancakbeyinin cezalandıracağını Bacıbey'e anlatamadılar.* (s. 608)

Bu cümlede **şeriat yasalarına göre** yapısı cümleye **şeriat yasaları gereğince** anlamını katmaktadır. Burada sıfat-fil grubuna "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

6) *-Gör ki nasıl kaptırr. Ademoğlu bir kez kabbeliğe vurdu mu, şaşırmasın olmaz, şaşkın adam da, kolay kazancı görünce bildiğini unuttur. Ne denilmiştir, "Deveyi yardan uçuran bir tutam ot," denilmiştir. Hadi sen tellalları çıkart, "Göçtür, göç! Yayla göçüdür" diye bağırırsınlar. Köylere haberciler götsin. Bey mahallesinin ulularına ben derim, yarınki düğünün nasıl bir düğün olduğunu, olacağını... Ona göre hazırlansınlar. Aşağı mahallenin ulularına gerekeni sen söyle gerektiğince...* (s. 552)

Bu cümlede **ona göre** yerine **şartlar/durumlar gerektirdiğince** kullanılıncaya anlamsal bir bozulma olmamakta, cümlelerin yüklemine "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

7) *"Birkaç gün dinlen, göreceğim yerleri göreyim, önemli haberler beklemekteyim, alayım. Kâğıdın karşılığı ona göre yazılır," demesine kalmadı, içeriye birini soktular ki, ayaklarını yerden kesip havada uçuşarak, berif adamlıktan çıkmış, bildiğin kaskatı leş olmuş...* (s. 491)

Bu cümlede **ona göre** yapısı "**şartlar/durumlar gerektirdiğince**" şeklinde ifade edilirse cümlede anlamsal bir bozulma olmaz ve cümlelerin yüklemine "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilir. Bu yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

8) *Çok ufak tefek, çok sıskaydı. Her gittiği yerde olduğu gibi, Eskişehirli de, ilk görüşte, adam hesabına alamamışlar, rüşvet tekliflerini anlamazdan gelişine, küçük büyük hediyeleri çevirişine "göz boyamadır" deyip her yerde, herkesin, kendisine göre, değiştirerek başkaları için söylediği "Sakın olma sen aman dört beldenin birinden/ Darend'e'den, Kemah'tan, Erzincan'dan, Gürün'den" tekerlemesini hatırlayarak "Hele bakalım" anlamına başlarını sallamışlardı.* (s. 282)

Bu cümlede **kendisine göre** yerine **kendi durumu gereğince** ifadesi kullanılırsa cümlede anlamsal bir bozulma meydana gelmemekte, cümledeki kelime grubunun yüklemine "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

9) *Gerçeğini yazalım Konya'ya; gelen karşılığa göre iş tutalım.* (s. 383)

Bu cümlede **göre** içeren yapı yerine **gelen cevap gereğince/gelen cevaba uygun olarak** denildiğinde cümlelerin anlamında bozulma olmamaktadır. Cümlelerin yüklemine "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

10) *Evet, Müslüman'a bağışlanan atın birazını da gâvur Frenk takımı ele geçirmiştir, "At ağasına göre kişner" denilmesi de bundandır.* (s. 419)

Bu cümlede göre edatını içeren yapıyı **ağasının hâlince/tabiatınca, ağasının hâline uygun olarak** şekline çevirdiğimizde anlamsal olarak bir bozulma olmamaktadır. Burada cümlenin yüklemine "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

11) *Onun kefillerine de ilişmeyiniz efendim. Yalvarırım. Çok hastalandı, gereği gibi dinlenemedi. Dolaşacaktır, uğraşacaktır. Kefillerimizi sakatlarsanız, öldürürseniz ne geçer elinize? Bu kulunuz ayaklarınızı öperek yalvarır. Allah sizi beladan korusun. Zavallı esirin, levent yüzbaşısı Kurt Ali kulun...*

Levent yüzbaşısı Kurt Ali Bey bütün gücünü bu mektubun bitmesine göre ayarlamış gibi adını söyleyince gözlerini bir an kapattı. Esirlik utancı, belli ki savaşçı onurunu aralıksız yaratıyor, mektubuna yazdırıldığı alçaltıcı yakarışlarla savaş yerinde kendini gereğince savunamamış olmanın acısını kendisinden sanki tekrar tekrar çıkarmak istiyordu. (s. 47)

Bu cümledeki **bu mektubun bitmesine göre** ifadesi yerine **bu mektubun bitme zamanına uygun olarak** ifadesi kullanıldığında cümlede anlamsal bir bozulma olmadığı görülmektedir. Burada kelime grubuna "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

12) *-Hey Mavro, dediğim gibi, sayın yüzbaşımız Uranba'nın yoktur şakası... Hayvanına dikkat ister çok!*

-Hiç meraklanmasınlar...

-Neden meraklanacakmışım? Uranba top gibi bir kabkaba patlattı. Kesilecek kulaklar benim mi?

*-Duydun ya, Mavro, en küçük cezası kulak kesmektir. **Ona göre...***

Kapıdakiler avluya girmişlerdi ki, şövalye hızla döndü, keşiş Benito'yla karşılaştı. (s. 61)

Burada **ona göre** yapısı eksiltili cümle oluşturmaktadır. İlk bakışta bu yapının cümlede hangi işlevde olduğunu kestirmek zordur. Metindeki anlamdan hareketle bu yapının olduğu cümle **ona göre (davran)** şeklinde tamamlandığında **ona göre** yapısının işlevi ortaya çıkmaktadır. Cümlenin yüklemine "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu ifade **o durum gereğince (davran)/o duruma uygun olarak (davran)** şekliyle değiştirildiğinde cümlede anlamsal bir bozulmanın olmadığı görülmektedir. Bu yapı cümlede *durum* ifade etmektedir.

13) *-Abi Hasan Efendi'ye bırakacak... Konuk evi... Buraya salt bir tekke kondurmayacakmış Edebâli Efendi'miz! Konuk evi, imaretten başka, bir medrese konduracakmış ki Konya medreseleri kaç para... "Horasan'dan, Mısır'dan, Rum'dan, Bağdat'tan müderris hocalar getirsem gerek... **Ona göre...** Aman Kaplan Çavuş göreyim seni," demiş, Hisarılara, kentlere kadılar, subaşular dikilse gerek," demiş, "Türkmen'den yeterince okumuş yetişmeli, ülkeyi çekip çevirecek yazıcı peydahlanmalı," demiş. (s. 603)*

Bu cümlede **ona göre** yapısı eksiltili cümle durumundadır ve bu yapının cümlede hangi işlevde olduğu ilk bakışta anlaşılammamaktadır. Metindeki anlam bütünlüğünden hareketle bu yapı **ona göre (davran/hazırlan)** şeklinde tamamlanınca yapının işlevi anlaşılır duruma gelmektedir. Burada cümlenin yüklemine "**nasıl**" sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Kelime grubu cümlede *durum* ifade etmektedir.

14) *-Peki, hani Pervâne?*

Bu soruyla, Kara Vasil'in Mavro, arkasından saldırıya uğramış gibi hızla döndü, omzu üstünden gözetleyerek Boğaz'ı dinledi. Suyun hafif şırıltısından, sabahın tanıdık seslerinden başka bir şey duyulmuyordu.

-Essab! Nerde aman kardaş?

*-Aklım ermedi! Bildiğim, kurnazlıkta, sizin İncil'in yazdığı yılan gibidir ve de kıyıcılıkta kuduz canavar gibidir ve de kaahpelikte, ölü kemirici sırtlan gibidir! **Ona göre...***

Uranba ile Şövalye köşeyi kavrulup gözden kaybolmuş, maviliği gittikçe açılan gökyüzü pislikten temizlenmişti. (s. 630)

Burada da ona göre yapısı eksiltili cümle durumundadır. Yapının işlevini ortaya çıkarmak için, yapı **ona göre (hareket et/davran/hazırlan)** şeklinde tamamlandığında cümlenin yüklemine "**nasıl**" sorusunun sorulabildiği ve cümlede anlam açısından bir bozulmanın olmadığı görülmektedir. Kelime grubu cümlede *durum* ifade etmektedir.

15) *Yüzü birden değişmiş, insanları ölüme götüren vicdanlı bir başkanın sorumlu ciddiliğiyle kaşları çatılmıştı. Böyle sıralarda âdeti olduğu gibi, eğri hançerini hafifçe çekip kanına koyarak nereden girip nereden çıkacağını, **vuruşma yerinin, kullanacağı güçlerin özelliğine göre**, en az kayıp vererek öniüne koyduğu amaca keseden nasıl varacağını tasarlıyordu. (s. 453)*

Bu cümlede göre edatını içeren yapı cümleyi anlamsal olarak desteklemekte, cümleye öge olarak bir katkı sunmamaktadır. Bu yapı yerine **vuruşma yerinin, kullanacağı güçlerin özelliği**

açısından/bakımından; vuruşma yerinin, kullanacağı güçlerin özelliğine uygun olarak ifadeleri konulduğunda anlamsal bütünlük bozulmamaktadır. Bu yapı sıfat-fiil grubunun zarfıdır. Eklendiği kelime grubuna uygunluk anlamı katmaktadır. Sıfat-fiil grubunun yüklemine “nasıl” sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı da cümlede *durum* ifade etmektedir.

e) “Ne zaman” sorusuna cevap verenler

Oysa Darendeli Hüsamettin Efendi de, zamane kadularının çoğunluğu gibi gizli içmek şartıyla şarapçı, dile düşmemek şartıyla biraz karıcı, biraz oğlanı, yerine göre doymaz rüşvetçi, parayı çok vereni baklı çıkararı Selçuk kadularındandı. (s. 283)

Bu cümlede **yerine göre** yapısı cümleye **yeri geldiğinde** anlamını katmaktadır. Burada cümlelerin yüklemine “**ne zaman**” sorusu sorulduğunda cevap alınabilmektedir. Bu yapı cümlede *zaman* ifade etmektedir.

Sonuç

Yapılan çalışmadan hareketle *göre* edatı ve işlevleriyle ilgili olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. *Göre* edatı ile oluşturulan grup, cümlede/kelime grubunda *zarf tümleci*, cümlede *yüklem* olabilir.
2. Cümlede/kelime grubunda *göre* edatıyla oluşan *zarf tümleçlerini* bulmak için yükleme *nasıl, niçin/ne için, ne zaman, kim için, neye göre, kime göre* soruları sorulabilmektedir.
3. İncelenen dil bilgisi kitaplarında *göre* edatının *uygunluk, nispet, denklik, karşılaştırma, nitelik, nicelik, görelilik ve görecelik* ifade ettiği belirtilmiştir. Yapılan bu çalışmada *göre* edatının dil bilgisi kitaplarındaki anlamlarına ek olarak *sebep-sonuç, durum, zaman* kavramlarını da ifade ettiği tespit edilmiştir.
4. *Göre* edatının, *sebep-sonuç* ifade ettiği cümlelerde (8 cümle) yükleme sorulan “niçin” sorusuna, *durum* ifade ettiği cümlelerde (15 cümle) yükleme sorulan “nasıl” sorusuna, *uygunluk* veya *görelilik, görecelik* ifade ettiği cümlelerde (9 cümle) yükleme sorulan “neye göre, kime göre, kim için” sorularına, *zaman* ifade ettiği cümlelerde (1 cümle) yükleme sorulan “ne zaman” sorusuna cevap verdiği tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Aktan, Bilal (2009), *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Atabay, Neşe; İbrahim Kutluk, Sevgi Özel (1976), *Sözcük Türleri I*, Ankara: Tdk Yayınları.
- Baki, Akgül (1967), "Edat Tümleçleri" *Türk Dili*, XVI, 190: 800-803.
- Banguoğlu, Tahsin (2007), *Türkçenin Grameri*, Ankara: Tdk Yayınları.
- Bilgegil, M. Kaya (1982), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bozkurt, Fuat (1995), *Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Cem Yayınları.
- Delice H. İbrahim (2012), *Türkçede Sözdizimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Demir, Tufan (2004), *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Kurmay Yayınları.
- Demiray, Kemal (1968), "Edatlar Üzerine", *Türk Dili*, XVII, 199: 13-15.
- Demiray Kemal (1967), "Edat Tümleçleri Konusundan Doğan Düşünceler", *Türk Dili*, XVII, 193:16-18.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1968), "Edat Tümleçleri Üzerine", *Türk Dili*, XVII, 197: 579-582.
- Efendioğlu Süleyman (1999), "Edatların Sınıflandırılması", *Türk Gramerinin Sorunları I*, Ankara: Tdk Yayınları, S. 419-534.
- Ergin, Muharrem (2000), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gencan, Tahir Nejat (2007), *Dilbilgisi*, Ankara: Tek Ağaç Yayınları.
- Gencan, Tahir Nejat (1968), "Edatlar Ve Edat Tümleçleri", *Türk Dili*, XVII, 198: 680-684.
- Hacıeminioğlu, Necmettin (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: Meb Yayınları.
- Hengirmen, Mehmet (2005), *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Engin Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2011), *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2013), *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Tdk Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2012), *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, Leyla (2013), *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2007), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: Tdk Yayınları.

Korkmaz Zeynep (1999), "Türkiye Türkçesinde Edat", *Türk Gramerinin Sorunları Iı*, Ankara: Tdk Yayınları, S. 419-420.

Korkmaz Zeynep (2000), "Türkçede Edat Konusu Ve Gramerlerimizde Bu Konu İle İlgili Sınıflandırma Sorunu", *Hasan Eren Armağanı*, Ankara: Tdk Yayınları, S. 226-236.

Li Yong Song (2004), *Türk Dillerinde Sontakılar*, İstanbul: Kebikeç Yayınları.

Oruç Birsal (1999), "Türkiye Türkçesinde Kullanılan Çekim Edatları Üzerine Görüş Farklılıklarından Kaynaklanan Problemler", *Türk Gramerinin Sorunları Iı*, Ankara: Tdk Yayınları, S. 421-430.

Öner, Mustafa (1999), "Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi", *Türk Dili*, 1991/I, 565: 10-18.

Özkan Abdurrahman, Toker Mustafa, Aşçı Ufuk Deniz (2016), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Konya: Tablet Yayınları.

Özkan, Mustafa; Sevinçli, Veysi (2012), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, İstanbul: Nk Yayınları.

Özmen, Mehmet (2013), *Türkçenin Söz Dizimi*, Adana: Karahan Yayınları.

Tahir, Kemal (2005), *Devlet Ana*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Üstünova, Kerime (2014), *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı Ve Söz Dizimi İncelemeleri*, İstanbul: Sentez Yayınları.